

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.2.11>

СТАНДАРТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСІБ, ЗВІЛЬНЕНИХ З ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ У РІШЕННЯХ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Бурак В.Я.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри соціального права
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID: 0000-0002-3511-0555
e-mail: volodymyr.burak@lnu.edu.ua*

Бук М.О.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри соціального права
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID: 0000-0001-8410-9377
e-mail: myroslava.buk@lnu.edu.ua*

Бурак В.Я., Бук М.О. Стандарти реалізації права на пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби у рішеннях Конституційного Суду України.

У статті проаналізовано спеціальний правовий статус та особливий характер права на соціальний захист військовослужбовців, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також осіб, які звільнені з військової служби. Обґрунтовано, що особливий характер соціального захисту цієї категорії осіб зумовлений не їх непрацездатністю чи відсутністю засобів до існування, а специфікою професійних обов'язків. Досліджено нормативно-правові акти, які визначають умови, норми і порядок пенсійного забезпечення осіб, звільнених з військової служби. Встановлено особливості реалізації особами, які звільнені з військової служби права на такі види пенсій: 1) за вислугу років; 2) по інвалідності; 3) у разі втрати годувальника. Аргументовано, що пенсія особи, звільненої з військової служби, як різновид соціального-забезпечувального надання повинна відповідати одній з основних галузевих засад, яка закріплена у Конституції України – гарантування гідного рівня життя особи. Встановлено, що важливими ознаками прожиткового мінімуму як мінімального стандарту соціального захисту є встановлення його призначення та систематичність виплати. Доведено, що важливою засадою пенсійного забезпечення осіб, звільнених з військової служби є засада правової визначеності. Проаналізовано сформульоване у рішеннях Конституційного Суду України розуміння змісту принципу правової визначеності, відповідно до якого ця засада означає, що органи законодавчої влади повинні прагнути зрозумілості та чіткості під час правотворчої діяльності, а особа повинна розуміти, яка норма права застосовується у її випадку та мати чітке розуміння щодо настання конкретних юридичних наслідків. Наведено приклади порушення вимог принципу правової визначеності у відносинах пенсійного забезпечення осіб, звільнених з військової служби. Проаналізовано запропоноване Конституційним Судом України розуміння принципу пропорційності у сфері соціального захисту, відповідно до якого цей принцип означає, що заходи, які передбачені в нормативно-правових актах, повинні спрямовуватися на досягнення легітимної мети та бути співмірними з нею.

Ключові слова: соціальний захист, гідний рівень життя, принципи/основні засади, соціальні зобов'язання держави, гарантії права на пенсію за вислугу років/по інвалідності, національне законодавство, правова визначеність, пропорційність, судова практика.

Burak V.Ya., Buk M.O. Standards for the implementation of the right to pension provision for persons discharged from military service in the decisions of The Constitutional Court of Ukraine.

This article examines the special legal status and specific nature of the right to social protection afforded to military personnel serving in the Armed Forces of Ukraine and other military formations, as well as to persons discharged from military service. It is substantiated that the special nature of social protection for this category of persons is determined not by their disability or lack of livelihood, but by the specifics of their professional duties. The article examines the legal acts that determine the conditions, norms, and procedures for pension provision for persons discharged from military service. The article establishes the specifics of the implementation of the right to the following types of pensions by persons discharged from military service: 1) for long service; 2) for disability; 3) in case of loss of breadwinner. It is argued that the pension of a person discharged from military service, as a form of social security provision, must comply with one of the fundamental sectoral principles enshrined in the Constitution of Ukraine – guaranteeing a decent standard of living for all citizens. The article establishes that the subsistence minimum, as a minimum standard of social protection, is characterized by the regulation of its purpose and the systematic nature of payments. It is proven that an important principle of pension provision for persons discharged from military service is the principle of legal certainty. The article analyzes the understanding of the content of the principle of legal certainty formulated in the decisions of the Constitutional Court of Ukraine, according to which this principle means that legislative bodies should strive for clarity and unambiguity in their lawmaking activities, and a person should understand which rule of law applies in their case and have a clear understanding of the occurrence of specific legal consequences. The article provides examples of violations of the principle of legal certainty in the context of pension provision for persons discharged from military service. The article analyzes the understanding of the principle of proportionality in the field of social protection proposed by the Constitutional Court of Ukraine, according to which this principle means that the measures provided for in legal acts should be aimed at achieving a legitimate goal and be proportionate to it.

Key words: social protection, decent standard of living, principles, social obligations of the state, guarantees of the right to a pension for long service, disability pension, national legislation, legal certainty, proportionality, judicial practice.

Постановка проблеми. Відповідно до ст. 17 Конституції України захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу [1]. З початку повномасштабного військового вторгнення російської федерації на територію України тисячі осіб вступили до лав Збройних Сил України для виконання свого конституційного обов'язку – оборони Вітчизни. Військовослужбовці є суб'єктами права на соціальний захист, що включає право на пенсійне забезпечення. Однак, особливий характер служби, небезпека для життя і здоров'я під час виконання військових завдань, обмеження прав, які пов'язані з можливістю заробляти та накопичувати матеріальні блага для гарантування гідного рівня життя для військовослужбовця та його сім'ї є об'єктивними умовами виникнення відмінних від загальних механізмів реалізації права на пенсію особами, які звільнені з військової служби.

Закріплення права на пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби ще не є гарантією реалізації такого права. Ефективність пенсійного законодавства пізнається у процесі правозастосовальної діяльності. І як підтверджує практика такої діяльності, нормативно-правове регулювання у цій сфері є недосконалим, тому право на пенсію осіб, які звільнені з військової служби доволі часто є предметом розгляду у судах. Така ситуація є неприйнятною, негативно впливає на мотивацію громадян у період загальної мобілізації населення та потребує негайного вирішення. В цьому аспекті актуальним є аналіз рішень Конституційного Суду України, в яких наведено правові висновки щодо основних засад пенсійного забезпечення осіб, які звільнені з військової служби. Адже, по-перше, основні засади права безпосередньо впливають на процес правотворчості, визначають зміст правових норм та способи й методи реалізації права на пенсію. По-друге, Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні, головним прагненням якого є вдосконалення механізму захисту прав людини.

Аналіз останніх досліджень. Окремі аспекти пенсійного забезпечення осіб, звільнених з військової служби розглянуто у наукових доробках К.Ю. Мельника, О.Ю. Кісіль, О.Г. Середи, С.О. Сільченка, С.М. Синчук, І.М. Сироти. Однак, деякі питання пенсійного забезпечення цієї

категорії осіб є невирішеними, потребують дослідження та переосмислення з урахуванням вимог основних засад соціального забезпечення, умов воєнного стану та євроінтеграційного курсу України.

Метою статті є аналіз рішень Конституційного Суду України під час розгляду справ щодо соціальних прав у напрямку окреслення тенденцій в тлумаченні Конституції України та інших актів законодавства України з питань пенсійного забезпечення осіб, звільнених з військової служби через призму основної засади соціального забезпечення – гарантування гідного рівня життя.

Виклад основного матеріалу. Конституційний Суд України у своїх рішеннях (абз. 2 п. 3 мотивувальної частини рішення від 17.03.2004 р. № 7-рп/2004 [2]; (абз. 6-7 п. 3 мотивувальної частини рішення від 20.03.2002 р. № 5-рп/2002 [3]) сформулював правові позиції, у яких утверджує, що військовослужбовці, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також особи, які звільнені з військової служби мають спеціальний правовий статус та особливий характер права на соціальний захист, який зумовлений не їх непрацездатністю чи відсутністю засобів до існування, а специфікою професійних обов'язків – захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілності. На важливості соціального захисту громадян, які перебувають на службі у Збройних Силах України наголошено й у Рішенні від 13.09.2023 р. № 7-р(І)/2023 [4] де зазначено, що соціальні зобов'язання держави щодо цієї категорії осіб мають засадничий характер (абз. 1 пп. 2.3 мотивувальної частини Рішення).

Умови, норми і порядок пенсійного забезпечення громадян України із числа осіб, які перебували на військовій службі визначено Законами України «Про пенсійне забезпечення» від 05.11.1991 р. № 1788 [5], «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 р. № 1058 [6], «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 09.04.1992 р. № 2262 (далі Закон № 2262). Закон № 2622 передбачає три види пенсій для цієї категорії суб'єктів права соціального забезпечення: 1) за вислугу років; 2) по інвалідності; 3) у разі втрати годувальника. Пенсія за вислугу років призначається особам з числа військовослужбовців, після звільнення зі служби, незалежно від віку, при наявності календарної вислуги 25 років і більше. Коли ж вислуга років менше 25 років, то пенсія призначається при досягненні на день звільнення військовослужбовцем 45 річного віку, за наявності 25 років і більше страхового стажу з яких не менше 12 років і 6 місяців становить служба у силових структурах. Пенсія по інвалідності призначається військовослужбовцю після звільнення зі служби, незалежно від віку та тривалості служби у разі, якщо інвалідність настала в період проходження служби або ж не пізніше 3 місяців після звільнення зі служби, або ж якщо інвалідність настала пізніше 3 місячного строку після звільнення, але внаслідок захворювання (травми, поранення, контузії, каліцтва, тощо), яке виникло в період проходження військової служби. Пенсія у разі втрати годувальника призначається непрацездатним членам сімей загиблих, померлих або таких, що пропали безвісти військовослужбовців, якщо годувальник помер у період проходження служби або не пізніше 3 місяців після звільнення зі служби чи пізніше цього строку, внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних у період проходження служби, а сім'ям пенсіонерів, якщо годувальник помер у період одержання пенсії або не пізніше 5 років після припинення її виплати [7].

Пенсія особи, звільненої з військової служби, як різновид соціального-забезпечувального надання повинна відповідати одній з основних галузевих засад, яка закріплена у Конституції України – гарантування гідного рівня життя особи (ст.ст. 46, 48 Конституції України [1]). Аналогічні положення закріплені й у міжнародних правових актах: «кожен має право на життєвий рівень, що є достатнім для здоров'я та добробуту його особисто і його сім'ї [8]...», «кожен має право на захист від бідності та соціальної ізоляції [9]». В основі цього галузевого принципу лежить гуманізм, як основоположний принцип права. Адже у соціальній державі людська гідність є стрижнем формування соціальної політики, головною метою здійснення якої є забезпечення людини від бідності та гарантування їй у зв'язку з цим базового соціального захисту. Людську гідність буде заперечено, якщо держава не забезпечить людині принаймні мінімальних соціальних вигод (абз. 4, 6 пп. 2.2 п. 2 мотивувальної частини Рішення КСУ від 22.03.2023 р. № 3-р (ІІ)/2022 [10]). Мінімальним розміром виплат, які має отримувати кожен як основне джерело існування для гарантування реалізації конституційного права на достатній життєвий рівень, є прожитковий мінімум, розмір якого з урахуванням його суті та призначення визначає Верховна Рада України у відповідному законі (абз. 2 пп. 6.4 п. 6 мотивувальної частини Рішення КСУ від 15.07.2021 р. № 2-рп/2021 [11]). Законодавство України визначає прожитковий мінімум як вартісну величину достатнього для забезпечен-

ня нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості [12]. Важливими ознаками прожиткового мінімуму як мінімального стандарту соціального захисту є встановлення його призначення та систематичність виплати. Систематичність виплати пенсії полягає в позитивному обов'язку держави забезпечити такі виплати протягом певних періодів, визначених законом, а суть встановлення розміру - у тому, що навіть якщо із вказаних виплат буде здійснено обґрунтовані державою відрахування для досягнення правомірної (легітимної) мети, їхній розмір не може бути нижчим від гарантованого державою прожиткового мінімуму (абз. 3 пп. 3.3 п. 3 мотивувальної частини Рішення від 22.03.2023 р. № 3-р (П)/2022 [10]). Окрім того, у п. 2 ст. 5 Конвенції МОП про основні цілі та стандарти соціальної політики № 117 зазначено, що при визначенні прожиткового мінімуму мають бути враховані такі основні потреби сім'ї працівників, як їжа та її споживча цінність, житло, одяг, медичне обслуговування та освіта [13]. З урахуванням вимог цієї засади, Конституційний Суд України ухвалив «успішне» (винесене на користь позивача) рішення у справі «щодо гарантованості пенсії, що є основним джерелом існування, не нижче прожиткового мінімуму [10]», яким визнав неконституційним приписи абз. 4, 5 ч. 2 ст. 70 Закону України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 р. № 1404 та абз. 3, 4 ч. 2 ст. 50 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 09.07.2003 р. № 1058, які суперечать принципу гарантування гідного рівня життя, адже передбачають можливість відрахувань з пенсії, як основного джерела існування, яка призначена у розмірі прожиткового мінімуму.

Мінімальний розмір пенсій за вислугу років та вразі втрати годувальника встановлюється у розмірі прожиткового мінімуму/подвійному розмірі прожиткового мінімуму, а розмір пенсії по інвалідності у грошовому виразі або відсотках від розміру пенсії (5025 грн, 4610 грн, 4396 грн, 4605 грн, 4396 грн, 4186 грн; 110 %, 120 % відповідних мінімальних розмірів пенсій, передбачених для осіб з інвалідністю з числа рекрутів, солдатів і матросів строкової служби). За інформацією Департаменту соціального забезпечення Міністерства оборони України станом на січень 2024 року мінімальний розмір пенсії за вислугу років колишнім військовослужбовцям (учасникам бойових дій) становить 4958 грн, іншим особам – 3854 грн; пенсія по інвалідності – особам з інвалідністю війни – 15 347 грн (I група), 12 396 грн (II група), 8500 грн (III група); особам з інвалідністю, пов'язаною з проходженням військової служби – 5526 грн (I група), 5275 грн (II група), 5023 грн (III група); пенсія у разі втрати годувальника – за загиблого (померлого) військовослужбовця, смерть якого пов'язана із захистом Батьківщини – 6100 грн або 7800 грн (залежно від чисельності отримувачів пенсії) для кожного члена сім'ї; за військовослужбовця який помер за інших обставин – 4722 грн – для кожного члена сім'ї [14].

Важливою засадою пенсійного забезпечення осіб, звільнених з військової служби є засада правової визначеності. У науковій літературі її, зазвичай, розглядають як складову принципу верховенства права, водночас науковці висловлюють певні думки щодо змісту цього принципу. Так, на думку М. Козюбри принцип правової визначеності означає вимогу чіткості підстав, цілей і змісту нормативних приписів, особливо тих, які адресовані безпосередньо громадянам. До вимог цього принципу науковець відносить вимоги, які пов'язані з гарантіями від довільного втручання влади у права особистості, обмеження дискреційних повноважень [15, с. 6]. С. Погребняк підкреслює, що принцип правової визначеності виявляє себе не лише на етапі правотворчості, але й на етапі правозастосування і основними вимогами такого принципу називає: зрозумілість (доступність) нормативно-правих актів; несуперечність; повне врегулювання суспільних відносин, без допускання існування прогалин; обов'язковість оприлюднення нормативно-правових актів; заборону їх зворотньої сили; розумну стабільність права; послідовність правотворчості; надання достатнього часу для змін у системі правовідносин, викликаних прийняттям нового закону; виконання нормативно-правових актів; існування практики уточнення (конкретизації) змісту нормативно-правових актів та практики одноманітного застосування закону; остаточність та обов'язковість рішень суду щодо застосування закону [16, с. 181–192; 17, с. 45–53].

Значущість принципу правової визначеності для ефективного регулювання відносин пенсійного забезпечення осіб, звільнених з військової служби підтверджується практикою Конституційного Суду України. Власне розуміння змісту принципу правової визначеності Конституційний Суд України сформулював у Рішенні від 02.03.2015 р. № 213-VIII [18], де зазначив, що юридичну визначеність необхідно розуміти через такі її складові, як: чіткість, зрозумілість, однозначність

норм права; право особи у своїх діях розраховувати на розумну та передбачувану стабільність існуючого законодавства та можливість передбачати наслідки застосування норм права (легітимні очікування). Таким чином ця засада означає, що органи законодавчої влади повинні прагнути зрозумілості та чіткості під час правотворчої діяльності. Кожна особа повинна розуміти, яка норма права застосовується у її випадку та мати чітке розуміння щодо настання конкретних юридичних наслідків (абз. 5, 6 пп. 3.2 п. 3 мотивувальної частини Рішення). У Рішенні від 24.04.2018 р. № 3-р/2018 [19], Конституційний Суд України знову наголошує на необхідності органам публічної влади забезпечувати ефективне правове регулювання, яке відповідає конституційним нормам і принципам, та створювати механізми, які необхідні для задоволення потреб та інтересів людини (абз. 1 п. 3 мотивувальної частини Рішення). У Рішенні від 13.09.2023 р. № 7-р(І)/2023 [4] Суд звернув увагу на правову визначеність, як елемент верховенства права, яка, по-перше, дає можливість учасникам суспільних відносин завбачати наслідки своїх дій і бути впевненими у своїх легітимних очікуваннях (legitimate expectations). По-друге, вимагає від законодавця чітке, зрозуміле, однозначне, прогнозоване правове регулювання суспільних відносин для забезпечення стабільного правового становища людини, не допускати довільної відмови державою взятих на себе зобов'язань, гарантувати належний захист правомірних (легітимних) очікувань особи (абз. 9 пп. 2.1 п. 2 мотивувальної частини Рішення). У Рішенні від 13.05.2015 р. № 4-рп/2015 [20] Суд сформулював правову позицію згідно з якою перелік щомісячних додаткових видів грошового забезпечення, введення яких є підставою для перерахунку пенсій особам звільненим з військової служби, визначається виключно Верховною Радою України шляхом прийняття законів, а Кабінет Міністрів України вживає заходів щодо забезпечення права на таке пенсійне забезпечення, керуючись Конституцією та законами України (абз. 9 пп. 2.1 мотивувальної частини Рішення). Цими висновками Конституційний Суд України підтвердив зв'язок принципу правової визначеності та принципу поділу влади, суть якого полягає у тому, що чітке розмежування повноважень органів законодавчої, виконавчої та судової влади та їхня взаємодія сприяє стабільності прав людини, у тому числі права на пенсію особи, звільненої з військової служби.

Прикладом порушення вимог принципу правової визначеності у відносинах пенсійного забезпечення, вважаємо, прийняття Кабінетом Міністрів України Постанови «Про перерахунок пенсій особам, які звільнені з військової служби, та деяким іншим категоріям осіб» від 21.02.2018 р. № 103, якою: по-перше, запроваджено, всупереч Закону № 2262, диференційований підхід до розрахунку пенсій колишніх військовослужбовців; по-друге, встановлено непропорційність пенсійного забезпечення військовослужбовців залежно від часу їхнього звільнення (військовослужбовцям, які звільняються зі служби після 01.03.2018 р. для розрахунку пенсії крім відповідних окладів за посадою, військовим (спеціальним) званням та відсоткової надбавки за вислугу років, враховуються також щомісячні додаткові види грошового забезпечення (надбавки, доплати, підвищення) та премії, передбачені постановою Кабінету Міністрів України від 30.08.2017 р. № 704 «Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб», а для осіб, звільнених до 01.03.2018 р. – тільки три складові грошового забезпечення). І хоча Окружний адміністративний суд міста Києва рішенням від 12.12.2018 р. № 826/3858/18 [21] та рішенням від 14.05.2019 р. № 826/12704/18 [22] визнав протиправними та нечинними п. 1, 2, 3 Постанови № 103 від 21.02.2018 р., справи про перерахунок пенсій особам, звільненим з військової служби і надалі є предметом розгляду в судах.

Засадою пенсійного забезпечення осіб, звільнених з військової служби є також пропорційність. Цю засаду розглядають, як складову принципу верховенства права, яка спрямована на забезпечення у правовому регулюванні розумного балансу інтересів, відповідно до якого цілі обмежень прав повинні бути істотними, а засоби їх досягнення – обґрунтованими і мінімально обтяжливими для осіб, чиї інтереси обмежуються [23, с. 306]. Конституційний Суд України у Рішенні від 25.01.2012 р. № 3-рп/2012 [24] сформулював власне розуміння принципу пропорційності у сфері соціального захисту, відповідно до якого цей принцип означає, що заходи, які передбачені в нормативно-правових актах, повинні спрямовуватися на досягнення легітимної мети та бути співмірними з нею (абз. 3 пп. 2.2 п. 2 мотивувальної частини Рішення). Водночас у Рішенні від 26.12.2011 р. № 20-рп/2011 [25] Конституційний Суд України дійшов висновку, що соціальні права, які закріплені у нормативно-правових актах не є абсолютними, а механізм їх реалізації може бути змінений державою через неможливість їх фінансового забезпечення шляхом пропорційного перерозподілу коштів з метою збереження балансу інтересів усього суспільства. Такі заходи мо-

жуть бути обумовлені необхідністю запобігання чи усунення загроз економічній безпеці України, що відповідно до ст. 17 Конституції України є однією з найважливіших функцій держави (абз. 10 пп. 2.1 п. 2 мотивувальної частини Рішення). Але ж і соціальний захист, у тому числі пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби здійснюється на підставі ст. 17 Конституції України. Саме тому у Рішенні від 11.10.2005 р. № 8-рп/2005 [26] Конституційний Суд України зазначає, що комплекс організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на забезпечення соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей не залежить від розміру доходів цих осіб чи наявності фінансування з бюджету, а має безумовний характер. Ці гарантії не можуть бути скасовані чи знижені без відповідної компенсації (абз. 5 п. 6 мотивувальної частини Рішення). У контексті аналізу принципу пропорційності у пенсійному забезпеченні військовослужбовців заслуговує на увагу Окрема думка судді Конституційного Суду України В.М. Кампа стосовно Рішення КСУ від 22.05.2008 р. № 10-рп/2008 [27], де суддя зауважує, що існує окремий різновид соціальних прав – соціальні права категорій осіб, об'єднаних за ознакою здійснення ними певних видів діяльності. До таких категорій належать і військовослужбовці. Соціальні права цих осіб є складовою їхнього правового статусу, сприяють виконанню ними своїх функцій, а отже, беззаперечно підлягають державному забезпеченню та судовому захисту (абз. 7 Окремої думки судді КСУ В.М. Кампа стосовно Рішення КСУ від 22.05.2008 р. № 10-рп/2008). У Рішенні від 20.12.2016 р. № 7-рп/2016 [28], Конституційний Суд України вказав, що обмеження максимального розміру пенсії особам, звільненим з військової служби, порушує суть конституційних гарантій щодо безумовного забезпечення соціального захисту таких осіб (абз. 10, пп. 2.2 мотивувальної частини Рішення). Аналогічну позицію зустрічаємо у Рішенні КСУ від 12.10.2022 р. № 7-рп(П)/2022 [29] (абз. 2.3 пп. 3.2 п. 3 мотивувальної частини Рішення).

Актуальною в умовах сьогодення є позиція Конституційного Суду України висловлена у Рішенні від 06.04.2022 р. № 1-рп(П)/2022 [30]. У цьому рішенні орган конституційної юрисдикції дійшов висновку, що якщо у разі втручання держави, навіть для досягнення легітимної мети, шляхом ухвалення нормативно-правового акта має місце обмеження права військовослужбовців на соціальний захист, то доведення виправданості (домірності) такого обмеження покладається на орган публічної влади, який ухвалив такий нормативно-правовий акт (абз. 2 пп. 4.2.4 п. 4 мотивувальної частини Рішення). Конституційний обов'язок держави щодо забезпечення посиленого соціального захисту військовослужбовців є значущішим ніж будь-які цілі, досягнення яких законодавець визначив як підставу для запровадження обмеження права на отримання одноразової грошової допомоги у збільшеному розмірі при зміні групи інвалідності, збільшенні відсотка втрати працездатності часовими рамками (абз. 1 пп. 5.2 п. 5 мотивувальної частини Рішення).

Висновки. Враховуючи засадничий характер соціальних зобов'язань держави щодо військовослужбовців, Конституційний Суд України у своїх рішеннях, через призму недопущення звуження змісту та обсягу їх соціальних прав, сформулював ряд висновків щодо пенсійного забезпечення цієї категорії осіб. Насамперед, пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби повинно гарантувати їм базовий соціальний захист, мінімальним стандартом якого є прожитковий мінімум, який має реально забезпечувати гідний рівень життя особи. Ефективність реалізації права на пенсію осіб, які звільнені з військової служби можлива за умови чіткого дотримання правил техніки нормопроекування, обліку нормативно-правових актів та правил їхньої дії; органи державної влади під час реалізації своїх повноважень повинні дотримуватись цих правил та принципу поділу влади. В умовах воєнного стану, можливість зміни механізму реалізації права на соціальний захист через відсутність фінансових ресурсів держави, неспівмірна із можливим обмеженням права військовослужбовців на пенсійне забезпечення. Адже, спеціальний соціальний захист цієї категорії осіб зумовлений специфікою їхніх професійних обов'язків, що безпосередньо пов'язані з обороноздатністю держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#top>.
2. Рішення Конституційного Суду України від 17.03.2004 р. № 7-рп/2004 у справі за конституційним поданням 45 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин третьої, четвертої статті 59 Закону України «Про

- Державний бюджет за 2003 рік» (справа про соціальний захист військовослужбовців та працівників правоохоронних органів). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-04#Text>.
3. Рішення Конституційного Суду України від 20.03.2002 р. № 5-рп/2002 у справі за конституційними поданнями 55 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 58, 60 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік» та Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пунктів 2, 3, 4, 5, 8, 9 частини першої статті 58 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік» і підпункту 1 пункту 1 Закону України «Про деякі заходи щодо економії бюджетних коштів» (справа щодо пільг, компенсацій і гарантій). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-02#Text>.
 4. Рішення Конституційного Суду України (Перший сенат) від 13.09.2023 р. № 7-п(І)/2023 р. у справі за конституційною скаргою Костіни Миколи Васильовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення пункту 26 розділу VI „Прикінцеві та перехідні положення“ Бюджетного кодексу України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-23#Text>.
 5. Про пенсійне забезпечення: Закон України від 05.11.1991 р. № 1788 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12#Text>.
 6. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р. № 1058 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>.
 7. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби та деяких інших осіб: Закон України від 09.04.1992 р. № 2262 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text>.
 8. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголош. резолюцією 217 А (ІІІ) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. / База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
 9. Європейська соціальна хартія (переглянута): ратифіков. Законом України від 14 вересня 2006 р. № 137-V. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text&.
 10. Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) від 22 березня 2023 р. № 3-р(ІІ)/2022 у справі за конституційною скаргою Лазуренка Ігоря Олександровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів абзаців четвертого, п'ятого частини другої статті 70 Закону України „Про виконавче провадження“, абзаців третього, четвертого частини другої статті 50 Закону України „Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування“ (щодо гарантованості пенсії, що є основним джерелом існування, не нижче прожиткового мінімуму). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-23#Text>.
 11. Рішення Конституційного Суду України від 15 липня 2021 року № 2-р/2021 у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 6 Закону України „Про оплату праці“ від 24 березня 1995 року № 108/95-ВР у редакції Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України“ від 6 грудня 2016 року № 1774-VIII, частини шостої статті 96 Кодексу законів про працю України в редакції Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України“ від 6 грудня 2016 року № 1774-VIII (про мінімальний посадовий оклад (тарифну ставку). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-21#Text>.
 12. Про прожитковий мінімум: Закон України від 15.05.1999 р. № 966 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14#Text>.
 13. Конвенція про основні цілі та норми соціальної політики № 117: ратифіков. Законом України від 16 вересня 2015 № 692-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_016#Text.
 14. Довідник. Пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби та членів їх сімей. URL: <https://social.mil.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/pensijne-zabezpechennya-vijskovosluzhbovcziv.pdf>.
 15. Козюбра М.І. Принципи верховенства права і правової держави: єдність основних вимог. *Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». Юридичні науки.* 2007. Т. 64. С. 3–9.

16. Погребняк С.П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика). Харків: Право, 2008. 238 с.
17. Погребняк С.П. Вимоги до нормативно-правових актів, які впливають з принципу правової визначеності. *Вісник Академії правових наук України*. 2005. № 3 (42). С. 42–53.
18. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень розділу I, пункту 2 розділу III „Прикінцеві положення“ Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення“ від 2 березня 2015 року № 213-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-20#Text>.
19. Рішення Конституційного Суду України від 24.04.2018 р. № 3-п/2018 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 216 Кримінального процесуального кодексу України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-18#Text>.
20. Рішення Конституційного Суду від 13.05.2015 року № 4-рп/2015 у справі за конституційним зверненням громадянина Сердюка В.Л. щодо офіційного тлумачення положень ч. 3 ст. 63 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-15#n2>.
21. Витяг із рішення Окружного адміністративного суду м. Києва від 12.12.2018 р. № 826/3858/18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v3858805-18#Text>.
22. Витяг із рішення Окружного адміністративного суду м. Києва від 14.05.2019 р. № 826/12704/18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2704805-19#Text>.
23. Погребняк С.П. Принцип пропорційності в українській юридичній практиці та практиці ЄСПЛ. *Правове забезпечення ефективного виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини*: зб. наук. ст. Міжнар. наук.-практ. конф. Одеса, 15 вересня 2012 р./ за ред. С.В. Ківалова; НУ «ОЮА». Одеса: Фенікс, 2012. С. 294–310.
24. Рішення Конституційного Суду України від 25.01.2012 р. № 3-рп/2012 у справі за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України щодо офіційного тлумачення положень статті 1, частин першої, другої, третьої статті 95, частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-12#top>.
25. Рішення Конституційного Суду України від 26.12.2011 р. № 20-рп/2011 у справі за конституційними поданнями 49 народних депутатів України, 53 народних депутатів України і 56 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту розділу VII «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2011 рік». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-11#top>.
26. Рішення Конституційного Суду України від 11.10.2005 р. № 8-рп/2005 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України та 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців третього, четвертого пункту 13 розділу XV “Прикінцеві положення” Закону України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” та офіційного тлумачення положення частини третьої статті 13 Закону України “Про статус суддів” (справа про рівень пенсії і щомісячного довічного утримання). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-05#Text>.
27. Окрема думка судді КСУ Кампа В.М. стосовно Рішення КСУ від 22.05.2008 р. № 10-рп/2008 (справа щодо предмета та змісту Закону Про Державний бюджет України). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-08>.
28. Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2016 р. № 7-рп/2016 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень другого речення частини сьомої статті 43, першого речення частини першої статті 54 Закону України “Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-16#Text&>.

29. Рішення Конституційного Суду України від 12.10.2022 р. № 7-рп(П)/2022 у справі за конституційними скаргами Жиденка Володимира Вікторовича, Петренка Віктора Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів статті 2 Закону України „Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи“ від 8 липня 2011 року № 3668-VI (щодо соціальних гарантій для захисників і захисниць України). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-22#top>.
30. Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) від 06.04.2022 р. № 1-рп(П)/2022 у справі за конституційною скаргою Поліщука Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 статті 16-3 Закону України „Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей“ (справа про посилений соціальний захист військовослужбовців). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-22#Text>.